

Venäläisen kansansadun sankari Ilja Muromets makasi uunin pankolla vuosikymmeniä, mutta suoriutui herättyään uskomattomista urotöistä. Tarinaa on pidetty osoituksena venäläisen kansaluonteen kaksijakoisuudesta: ajoittaisesta laiskuudesta ja energisyyden puuskista. Slavofiilitkin hellivät ajatusta, että venäläiset eivät rakastaneet niinkään arkipäiväistä puurtamista kuin henkisyttä ja 'suuria ajatuksia'. Kun näennäisesti saamattomalle tarjoutui tilaisuus suurten ajatusten toteuttamiseen, hän sai hetkessä aikaan enemmän kuin länsieurooppalaiset veljensä ja sisarensa.

Ehkäpä tämä kuvaa myös Venäjän talouden heräämistä viime vuosina. Energiavaroihin perustuvan talouden vauhti on ollut huimaa. Kasvu on kuitenkin jakautunut hyvin epätasaisesti eri väestöryhmien ja alueiden kesken, sillä taloutta ei ole haluttu suitsia poliittisella ohjauksella. Pari vuotta sitten Gazpromin hallituksen varapuheenjohtaja Dimitri Medvedev totesi eräissä haastattelussa, että ”Venäjän voimakkuus on riippuvainen talouden voimasta ja politiikan terveydestä”. Medvedevin kommentti särähti monen korvaan. Eikö tavallisesti puhuta pikemminkin politiikan voimasta ja talouden terveydestä? Lausunto on kuitenkin kuvaava, eräänlainen freudilainen lipsahdus, Venäjän ja miksei myös monien muidenkin maiden tilanteelle: politiikka on vahvasti alisteinen taloudelle – talous vie ja politiikka vikisee.

Talouden nousu on luonnollisesti vahvistanut Venäjän kansainvälistä asemaa. Maailman pirstoutuminen globalisaation myötä eri kehitysvyöhykkeisiin ja Aasian ennen kokematon talouden vahvistuminen ovat muuttaneet maailman geopolitiittisia

asetelmia nopeasti. Intialainen kansainvälisen politiikan professori Vijay Prashad ounastelee, että vuonna 2001 solmittu Shanghain yhteistyösopimus on johtamassa Venäjän ja Kiinan isännöimään uuteen allianssiin, joka voi tiivistyä sotilasliitoksi. Toinen Yhdysvaltojen johtama liittouma muodostuisi puolestaan Japanista, Australiasta ja Intiasta. Yhdysvallat on kosiskellut Intiaa entistä aktiivisemmin viime vuosina. Kansainvälisen ydinsulkusopimuksen vastaiset räjäytykset Pokhranin autiomaassa toukokuussa 1998 on unohdettu jo aikaa sitten. Nyt Yhdysvallat tarjoaa auliisti apuaan Intian ydinvoimateollisuudelle. Ehtona on kuitenkin se, että Intia ei toteuta pitkälle vietyjä suunnitelmiaan maakaasuputkiverkoston rakentamisesta Iranista Etelä-Aasiaan.

Venäjän talous on kasvanut vauhdilla, mutta maan inhimillisen kehityksen tila on karumpi. UNDP:n viimeisimmän raportin mukaan Venäjän inhimillisen kehityksen indeksi (HDI) on 0,802. Tällä luvulla se sijoittuu 67. kaikkiaan 177 maan joukossa. Neuvostoliiton luhistumisen jälkeen inhimillinen kehitys taantui poikkeuksellisen jyrkästi. Aallonpohja saavutettiin viime vuosikymmenen puolivälissä. Sen jälkeen HDI on kasvanut vakaasti, mutta hitaasti. Vieläkään se ei yllä romahdusta edeltäneelle vuoden 1990 tasolle. Monet nousevat kehitysmaat ovat jo ohittaneet Venäjän. Esimerkiksi Latinalaisen Amerikan maiden keskimääräinen HDI ylitti viime vuosikymmenen alussa Venäjän. Sen jälkeen ne ovat pikkuhiljaa kasvattaneet etumatkaansa. Itä-Aasian maat saavuttavat nykyisen trendin jatkuessa puolestaan Venäjän muutamassa vuodessa.

Neuvostoliiton hajotessa uutta ideologista turvaverkkoa haettiin uskonnosta. Ortodoksinen usko nousi kuin sumuverhon alta, kun ihmisten ei tarvinnut enää vannaoa uskollisuuttaan marxismi-leninismille. Boris Jeltsinin tullessa valtaan vuonna 1991 Jumalan olemassaoloon kertoi uskovansa 34 prosenttia venäläisistä. Kun Vladimir Putinin kausi alkoi vuosituhaten vaihteessa, Jumalaan uskovia oli jo 59 prosenttia. Perinteisen uskon ohella monet menivät historiassa vielä askeleen pitemmälle ja rupesivat rekonstruoimaan ikivanhoja uskonnollisia rituaaleja. Osa uus pakanallisista liikkeistä veljeili näkyvästi ääri-nationalistien kanssa. Tilanne muistutti pakanallisten liikkeiden voimistumista Keski-Euroopassa toista sataa vuotta sitten, kun teollinen kumous ja materialismi olivat luhistaneet monen maailmankuvan. Tuolloinkin luontoa mystifioineet uudet uskonnolliset liikkeet löysivät liittolaisia sekavista ääri-nationalistisista ryhmittymistä varsinkin Saksassa.

Venäjän yhteiskunnallista ja taloudellista takapajuisuutta on usein selitetty uskonnon avulla. Näin tekee esimerkiksi Igor Yakovenko Sitran viime vuonna ilmestyneessä raportissa (*We and they – Russia in Comparative Perspective*). Hänen mielestään ortodoksiset maat ovat syvässä kriisissä islamilaisten maiden tavoin. Tällaiset weberiläiset tulkinnat uskonnon ja modernin talouden elimellisestä yhteydestä ovat usein yksiuolotteisia ja mekanistisia. Miten esimerkiksi Aasian talouksien nousua voitaisiin ymmärtää viittaamalla uskonnollisiin tai kulttuurisiin arvoihin? Japanin, Etelä-Korean, Kiinan, Thaimaan, Malesian tai Intian taloudellisten menestystarinoiden taustalta on turha etsiä yhteistä uskonnollista eetosta, sillä monenkirjavista aasialaisista kulttuureista sellaista ei löydy.

Venäjän demokratian ja yhteiskunnallisen kehityksen tulevaisuutta pohdittiin viime vuonna Sitran Venäjä-raportin ohella eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan raportissa Venäjä 2017: kolme skenaariota. Ensimmäinen skenaario 'energiaosaamisella globaaliksi vaikuttajaksi' on positiivinen: sen mukaan Venäjä muuttuisi oikeusvaltioksi, toimivaksi demokratiaksi ja talous monipuolistuiksi. Toisessa skenaariossa Venäjästä kehittyisi 'monipuolistuva mosaiikki'. Turismi, tietotekniikka ja palvelut muodostaisivat talouselämän perustan. Venäjä avautuisi myös Euroopan Unionin suuntaan. 'Vahvojen vallan Venäjä' -skenaario on pessimistisin. Siinä energiajätteihin, puolustusvoimiin ja salaiseen poliisiin tukeutuva eliitti keskittäisi vallan itselleen. Ihmisten enemmistö eläisi niukasti vaihtotalouden piirissä.

Loppukevällä ilmestyneessä puolustusministeriön Haasteiden Venäjä -raportissa pohditaan myös vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia. Ensimmäisessä vaihtoehdossa Venäjän kehitys muistuttaisi Argentiinan ja Chilen mallia: kansa hylkäisi vapais-
sa vaaleissa Vladimir Putinin ympärille rakennetun valtajärjestelmän. Uudet valtanpitäjät pyrkisivät parantamaan suhteita länteen ja vähentämään sotilaallisia jännitteitä. Toisen vaihtoehdon mukaan nykyinen meno jatkuisi ennallaan, eikä Venäjä suostuisi kuuntelemaan muuta maailmaa. Sisäisiä ongelmia hallittaisiin synnyttämällä ulkoisia uhkia. Puolueet olisivat vain valtaapitävien marionetteja. Venäjä varustautuisi aktiivisesti. Kolmas skenaario on synkin: poliittinen eliitti liittoutuisi ääri-nationalististen ryhmittymien kanssa. Tämä voisi raportin mukaan toteutua syvän kriisin yhteydessä, kuten öljyn hinnan romahtaessa.

Futuran Venäjä-teemanumero keskittyy edellä mainittuihin Venäjän tulevaisuuden kannalta ratkaiseviin teemoihin: talouden nousuun, uuteen geopolitiikkaan, demokratiaan, kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen, ympäristöongelmiin ja uusiin uskonnollisiin liikkeisiin. Pekka Sutela avaa keskustelun artikkelillaan Venäjän talouden tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista. Markku Kangaspuro puolestaan käsittelee Venäjän haurasta demokratiaa ja maan asemaa kansainvälisen politiikan uudessa kentässä. Yrjö Myllylä jatkaa teemaa tarkastelemalla Murmanskin alueen tulevaisuutta Venäjän sisäisessä geokonomisessa murroksessa. Katja Koikkalainen pohtii sitä, kuinka uudet talouslehdet heijastavat yhteiskunnan muutosta. Entä miten kansalaisyhteiskunta rakentuu Venäjän

Karjalassa? Meri Kulmala luotaa tätä kysymystä artikkelissaan. Kaarina Aitomurto keskittyy puolestaan Venäjän uskonnolliseen murrokseen, erityisesti uuspakanallisten liikkeiden nousuun. Puheenvuoroissaan Ilmari Larjavaara ja Hanna Smith pohtivat korruption, heikon demokratian ja uuden ulkopoliitiikan tuomia haasteita Venäjälle. Pekka Haavisto tarkastelee artikkelissaan Venäjän ympäristöpolitiikan tilaa. Jääkö Venäjä ympäristönsuojelun takapajulaksi vai muhivatko Pietarin ja Moskovan dostojevskilaisissa kellareissa jo uuden aikakauden siemenet?

Kansansadun sankari Ilja Muromets kokosi voimiaan makaamalla pankolla. Ehkäpä itse kullekin sopisi vetäytyminen aika ajoin omille pankoilleen – ainakin kesällä.

Tapio Tamminen